

RUSMEDELSPLAN – GRUNDSKOLAN

2019-2022

Styrgruppen för regional elevhälsa
Jakobstad, Pedersöre, Nykarleby, Larsmo

Innehåll

Inledning	3
Förebyggande rusmedelsarbete på skolan	4
Plan för rusmedelsförebyggande arbete på skolan	6
Samarbete med vårdnadshavarna	7
Skolans regler	8
Handlingsplaner	
Tobak/Snus	9
Alkohol/Droger	13
Rusmedelspåverkad elev i skolan	16
Att göra en barnskyddsanmälan	17
Information om Beroendevårdskliniken	18
Viktiga kontaktuppgifter	19
Källor	20
Bilaga 1 - Diskussionsunderlag vid fostrande samtal kring rökning	21

Den rusmedelsförebyggande planen är en del av skolans elevvårdsplan och finns tillgänglig på skolans hemsida.

SKOLANS RUSMEDELSPLAN

Barn och unga kommer i kontakt med rusmedel på många olika sätt. Barn är redan tidigt exponerade för vuxnas rusmedelsbruk både genom anhörigas och andra vuxnas användning av alkohol- och tobaksprodukter. Därför är det viktigt att prata om rusmedel också med unga barn.

Målet med all rusmedelsförebyggande verksamhet på skolan är att ge eleverna kunskap om rusmedlens konsekvenser för den egna hälsan och kunskap i att bedöma risker för deras egen del, samt att ge eleverna möjlighet att diskutera sina attityder till rusmedel, att minska de positiva förväntningarna på rusmedlens verkan och att stärka de sociala normerna och förväntningarna om att unga inte ska dricka.

Det är viktigt att skolan har en handlingsplan som enhetligt stöder rusmedelsfrihet. Handlingsplanen skall följas konsekvent och av alla i skolans personal för att budskapet till eleverna om rusmedelsfrihet skall vara trovärdigt. Det är också viktigt att göra såväl elever som vårdnadshavare medvetna om hur skolan agerar i situationer och frågor som berör rusmedel.

Det är skolans elevvårdsgrupp som ansvarar för uppgörandet och utvärderingen av skolans elevvårdsplan där den rusmedelsförebyggande planen är en del. Elevvårdsgruppen har även ansvar för planering av skolans rusmedelsförebyggande insatser. Skolans rusmedelsförebyggande plan skall vara ett verktyg för planering och dokumentation av skolans rusmedelsförebyggande verksamhet.

Den Österbottniska drogforebyggande modellen PEPP (Pohjanmaan Ehkäisevän Päihdetyön malli) har av Nykterhestförbundet hälsa och trafik utarbetats som ett komplement till skolornas rusmedelsförebyggande plan. Materialet består av:

- en handbok som innehåller fakta och tips om rusmedelsförebyggande arbete, fakta om olika typer av rusmedel samt tips om hur man kan förverkliga rusmedelsförebyggande arbete inom de olika läroämnena i skolan
- en årsklocka med förslag på hur det rusmedelsförebyggande arbetet kan förverkligas i skolan månad för månad
- cecklistor som kan fungera som stöd när skolan planerar och utvärderar sitt rusmedelsförebyggande arbete
- en lista med tips på olika typer av undervisningsmaterial som kan användas i undervisningen

PEPP-materialet kan bifogas som bilaga till skolans rusmedelsplan och med fördel användas i arbetet på skolan.

Skolan och skoltiden ska vara trygg och hälsosam för eleverna och skolans personal. Alla har rätt till en rusmedelsfri arbetsmiljö!

Förebyggande rusmedelsarbete på skolan

Rusmedelförebyggande arbete är en viktig del av skolans hälsofrämjande arbete. Forskning visar att skolbaserade förebyggande åtgärder ger resultat och att arbete som görs i barns och ungas naturliga miljö har god verkan.

Skälen till att jobba rusmedelsförebyggande med barn och unga är många

- hjälpa unga att fatta sunda beslut i sina liv
- skydda ungas hälsa
- förebygga marginalisering
- förebygga beroende
- samhällsekonomiska inbesparingar

Det rusmedelsförebyggande arbetet delas in i:

Allmänprevention – riktar sig till hela grupper. Målsättningen är att senarelägga bruket av rusmedel, att öka målgruppens medvetenhet om risker med rusmedelsbruk eller att påverka tillgången till rusmedel.

RisKFörebyggande arbete – riktar sig till en särskild målgrupp för vilken man kunnat identifiera en risk för rusmedelsbruk. Målsättningen är att förebygga rusmedelsbrukets början, att dämpa ett påbörjat bruk eller att minimera skadorna och förebygga marginalisering.

Reparativt arbete – riktar sig till problembbrukare och består av olika vård- och stödformer. Målsättningen är att förebygga att problemet uppstår på nytt eller att situationen förvärras.

Allmänprevention i skolan

Undervisning om tobak, alkohol och droger utgör endast en del av allt som görs i skolmiljön för att främja elevernas välbefinnande och hälsa samt förebygga alkohol- och rusmedelsproblem. När man planerar det rusmedelsförebyggande arbetet på skolan är det viktigt att känna till vad som fungerar och vad som inte fungerar:

Fungerar

- dialog, diskussion, interaktion
- långsiktigt arbete, upprepade åtgärder
- att lära ut livskunskapsfärdigheter (life skills)
- att observera och ingripa vid misstanke om psykisk ohälsa
- att problematisera och rätta vanliga missuppfattningar om rusmedel
- tydliga regler, sanktioner och konsekvenser gällande rusmedelsbruk både hemma, i skolan och på fritiden
- konsekvent ingripande i rusmedelsbruk
- samma signal från olika håll
- tydlig policy och handlingsplan mot rusmedelsbruk i skolan
- program som förbättrar sociala färdigheter och ökar samhörigheten och trivseln på skolan

Fungerar inte

- monologer av vuxna, moralisering
- korta, enstaka punktinsatser
- undervisning som enbart informerar om rusmedel och riskerna med dessa
- att fokusera på långsiktiga (hälso)följder som i ungas liv kan kännas överkliga och alltför avlägsna
- enbart utdelning av material
- enbart enskilda temadagar
- kampanjer (kampanjer riktade till vårdnadshavare har bättre verkan)

Använd med eftertanke

- före detta missbrukare som berättar om sitt liv kan i värsta fall ge bilden av att man kan leva ett spännande liv med droger en tid och ändå bli fri från droger och få ett bra liv i slutändan. Missbrukare som är utbildade erfarenhetsexperter, eller t.ex. berättar tillsammans med en utbildad missbruksvårdare kan undvika dessa fallgropar och åstadkomma önskad effekt.
- Äckliga eller skrämmande bilder/filmer eller anspelningar på döden (skrämselpropaganda) skall användas med försiktighet. Trots att ungdomar ofta tar till sig kunskap bättre via känslor (fungerar t.ex. vid behandling av konsekvenser av rattfylleri) så finns det risk att vuxna mister sin trovärdighet om man för mycket betonar och överdriver de negativa konsekvenserna av rusmedelsbruk.

Värdediskussioner i undervisningen

I den läroplansenliga undervisningen och i samtal med eleverna ges möjlighet att föra en dialog om rusmedel, egna val, risker, konsekvenstänkande, kamrattryck mm. Inom ämnen som hälsokunskap, omgivningslära, historia, studiehandledning och modersmål kan ingå undervisning som stärker elevernas förmåga att ta ställning och argumentera för sina åsikter, att värdera reklambudskap och att genomskåda myter.

Med hjälp av värdediskussioner kan man:

- ge eleverna möjlighet att diskutera sina attityder till rusmedel
- kritiskt granska myter kring rusmedel
- minska de positiva förväntningarna på alkoholens verkan
- stärka sociala normer och förväntningar om att unga inte skall använda rusmedel
- ge eleverna kunskap om lagar och gränser gällande rusmedel och syftet med dessa

För mer djupgående information och tips för rusmedelsförebyggande undervisning hänvisas till PEPP-materialets handbok.

Plan för rusmedelsförebyggande arbete på skolan

Den rusmedelsförebyggande verksamheten i skolan bör vara långsiktig och inbegripa insatser för elever i alla årskurser. Detta behöver beaktas i skolans planering av det rusmedelsförebyggande arbetet. Den allra viktigaste rusmedelsförebyggande verksamheten är den som försiggår inom ramen för skolans vanliga verksamhet. Rusmedelsbruk, egna val, risker och konsekvenstänkande, kamrattryck mm ingår alla som teman i den läroplansenliga undervisningen och i samtal med eleverna i vardagen. Det rusmedelsförebyggande arbetet är inte bundet till enskilda läroämnen utan kan med fördel integreras i många ämnen. Även skolans skolhälsovårdare tar upp rusmedelsbruk i diskussion med den enskilda eleven i samband med de regelbundna hälsogranskningarna.

Det är till allas fördel om man på skolan skapar sig en helhetsbild av om och när och på vilka sätt rusmedelsbruk behandlas i de olika läroämnena. Då kan man planera in olika insatser (undervisning, samtal, temadagar mm.) så att de samverkar och stöder varandra. Här kan PEPP handbokens checklistor vara ett bra verktyg vid planeringen av insatser. Det är också viktigt att man försöker hålla en lokal och dagsaktuell förankring vid planeringen av det rusmedelsförebyggande arbetet. Här kan t.ex. resultaten från den egna skolans Hälsa i skolanundersökning eller andra lokala enkäter ge värdefull information om behov av insatser.

Det är viktigt att eleverna får vara med och diskutera skolans gemensamma spelregler gällande rusmedel!

Skolans rusmedelsförebyggande arbete vilar på följande premisser:

1. Det rusmedelsförebyggande arbetet görs långsiktigt och i alla årskurser
2. Det rusmedelsförebyggande arbetet är hela personalens sak – ett hållbart förebyggande arbete kan inte enbart vara enskilda arbetstagares ansvar
3. På skolan finns klara ordningsregler för en rusfri skoltid och tydliga handlingsplaner för ingripande vid rusmedelsbruk eller misstanke om sådant
4. Personalen ingriper konsekvent då man observerar rusmedelsbruk under skoltid eller på skolområdet
5. Skolan främjar insatser som stärker skyddsfaktorerna runt barn och unga i form av skolframgång, goda sociala relationer och trygghet
6. Undervisningen syftar till att stärka elevernas förmåga att ta ställning och argumentera för sina åsikter, värdera reklambudskap och genomskåda myter
7. Undervisningen syftar till att ge eleverna kunskap om rusmedel och deras verknings samt verktyg för att kunna motstå kamrattryck och fatta egna beslut

Samarbetet med vårdnadshavarna

Vårdnadshavarna bär ansvaret för elevernas fostran och fritid. Det kan vara en utmaning för vårdnadshavare att vara tydliga och restriktiva när det kommer till regler och gränser gällande alkohol och tobak, och de kan behöva stöd i det av andra vårdnadshavare och skolan. Forskning har dessutom visat att insatser som syftar till att stärka vårdnadshavarna i att hålla fast vid en restriktiv hållning till barns och ungas rusmedelsbruk har en mycket god effekt

Skolan och vårdnadshavarna kan samarbeta i rusmedelsförebyggande och gränssättande genom att:

- skolan informerar vårdnadshavarna om aktuella rusmedelsförebyggande åtgärder som eleverna kommer att ta del av och uppmuntrar till fortsatta samtal i hemmet
- skolan informerar om den rusmedelsförebyggande planen och skolans policy gällande rusmedel via t.ex. Wilma, på föräldramöten, på skolans hemsida. Det är speciellt viktigt att vårdnadshavarna är införstådda med den handlingsplan och de disciplinära åtgärder som gäller vid misstanke om eller ertappande av användning av rusmedel under skoltid.
- skolan påminner vårdnadshavarna om vikten av att ha en restriktiv hållning till barns och ungas rusmedelsbruk
- skolan påminner vårdnadshavarna om vikten av att ha koll på var barnen och ungdomarna rör sig under veckoslut och stora högtider som t.ex. skolavslutningen
- skolan ger vårdnadshavarna möjlighet att ta del av de lokala Hälsa i skolan- resultaten och eventuella andra lokala enkäter
- skolan erbjuder under föräldramöten tillfälle att få information om och diskutera föräldraskap, gränssättning, tonårstid, rusmedel mm. Man kan även erbjuda föräldrarna i en klass möjlighet att komma överens om gemensamma regler kring t.ex. hemkomsttider och hemmafester.

När något händer

Att prata med vårdnadshavaren om sin oro för en elev är inte alltid lätt. Vårdnadshavarna kan bli chockerade, ledsna eller arga – ofta för att de själva har en oro för sitt barn. Men att informera vårdnadshavaren och att hantera deras oro hör ändå till skolans arbete.

Det kan vara bra att tänka på följande när man tar upp oron med vårdnadshavaren:

- Ta inte samtalen med vårdnadshavaren ensam. Det är att föredra att man är två personer. Fundera hur ni tillsammans kan uttrycka er oro för eleven.
- undvik att anklaga vårdnadshavaren
- kom överens om hur ni dokumenterar samtalet
- berätta vad som kommer att hända närmast, vem som är kontaktperson på skolan, barnskyddet etc.
- ta reda på och informera vårdnadshavaren om var de kan få hjälp och stöd

Skolans regler

Skolan kan i sina ordningsregler förbjuda både rökning och snusning och innehav av tobaksprodukter på skolans område. Detta ger skolan rätt att bestämma sanktioner och konsekvenser för en elev som ertappas med att röka/snusa eller ha tobaksprodukter synliga på skolområdet.

Skolan kan i sina ordningsregler definiera att användning av tobaksprodukter och rusmedel även är förbjudna under evenemang ordnade av skolan. Hit räknas t.ex. skolutfärder, skoldanser, studiebesök, studieresor, julfest och skolavslutning.

Skolans personal skall själva föregå med gott exempel. Rök- och snusförbudet gäller även alla vuxna på skolområdet. Rektorn ansvarar för att göra upp gemensamma regler angående detta.

I skolan är det förbjudet att inneha, använda eller vara påverkad av alkohol, narkotika och andra berusningsmedel.

Dessa preparat får inte heller säljas eller förmedlas på skolans område.

Rökning, snusning och annan användning av tobaksprodukter är förbjuden på skolans område. Förbudet gäller även övriga tider när skolans utrymmen hyrs ut.

Personer under 18 år får inte inneha tobaksprodukter på skolans område.

HANDLINGSPLANER

Det är viktigt att vuxna ingriper då barn och unga använder rusmedel. Ingripandet är inte ett straff utan ett sätt att visa att de vuxna bryr sig och att det inte är acceptabelt att minderåriga använder rusmedel. Om det finns överenskomna förfaranden blir det lättare för hela personalen att ingripa då det finns orsak till det.

Tobak/Snus

Tobak och snus är de rusmedel som mest direkt berör skolans vardagliga arbete eftersom de är de mest använda rusmedlen bland minderåriga under skoltid. Tobak är dessutom ett av de farligaste rusmedlen. Av alla rusmedel, inklusive narkotika, har tobak den största beroendeframkallande effekten. Rökning får allvarliga konsekvenser för hälsan på lång sikt. Hela 93% av alla rökare får negativa hälsoeffekter av rökning.

Att upprätthålla ett tobaksförbud inom skolans område kan till en början leda till konflikter med de elever som bryter mot förbudet. Men all forskning visar att en aktiv övervakning av tobaksförbudet, åtföljd av åtgärder och konsekvenser för den som bryter mot förbudet, har en effekt på elevers tobaksanvändning. En tydlig tobakspolicy, som de vuxna i skolan ser till att följs, är alltså en av de mest verkningsfulla insatser som skolan kan göra för att främja tobaksfrihet.

Det är förbjudet att röka eller snusa för den som är under 18 år. Även innehav av tobaksprodukter är förbjudet för minderåriga (Tobakslagen 29.6.2016/549). Rökning och snusning är förbjudet på skolans område och i anslutning till skolans aktiviteter.

Utdrag ur Tobakslagen, 74 §

Tobaksrökning är förbjuden

*1) i sådana lokaler i byggnader, i kommunikationsmedel och på motsvarande platser som är tillgängliga för allmänheten eller anställda eller för kunder för tillhandahållande av tjänster som producerats i näringsverksamhet eller offentliga tjänster,
2) under skyddstak och på läktare vid offentliga tillställningar utomhus och på andra platser som direkt är avsedda för deltagare som följer tillställningen stillastående eller stillasittande,
3) på utomhusområden vid daghem eller läroanstalter som ger förskoleundervisning, grundläggande utbildning, yrkesutbildning eller gymnasieutbildning.
Rökfria tobaksprodukter får inte användas i lokaler eller på utomhusområden vid daghem eller läroanstalter som ger förskoleundervisning, grundläggande utbildning, yrkesutbildning eller gymnasieutbildning.*

Utdrag ur Tobakslagen, 113 §

Den som uppsåtligt trots påminnelse från innehavaren av ett allmänt kommunikationsmedel, en lokal eller ett utomhusområde, från innehavarens representant, från tillsynsmyndigheten eller från arrangören av eller en ordningsvakt vid en offentlig tillställning fortsätter att röka i en lokal eller utomhus på ställen där tobaksrökning är förbjuden enligt 74 § 1 mom., ska för rökningförseelse dömas till böter.

Vad som föreskrivs om tobaksrökning i 1 mom. gäller även rökning av örtprodukter för rökning och användning av elektroniska cigaretter samt användning av rökfria tobaksprodukter i strid med 74 § 3 mom. i lokaler eller på utomhusområden vid daghem eller läroanstalter som ger förskoleundervisning, grundläggande utbildning, yrkesutbildning eller gymnasieutbildning.

Utdrag ur Lagen om grundläggande utbildning, om trygg skolmiljö 29 §

Till skolan får inte medföras och under arbetsdagen får inte innehas sådana föremål eller ämnen som enligt någon annan lag inte får innehas eller med vilka den egna eller någon annans säkerhet kan äventyras eller som särskilt lämpar sig för att skada egendom och i fråga om vilka det inte finns någon godtagbar orsak för att de ska få innehas.

Rektorn och en lärare vid en skola har rätt att tillsammans eller var för sig under arbetsdagen frånta en elev ett förbjudet föremål eller ämne enligt 29 § 2 mom. eller ett sådant föremål eller ämne som eleven stör undervisningen eller inläringen med.

Försöker en elev som innehar ett föremål eller ämne som ska omhändertas förhindra omhändertagandet genom att göra motstånd, har rektorn och en lärare vid skolan rätt att använda sådana maktmedel som är nödvändiga för att frånta eleven föremålet eller ämnet och som med hänsyn till elevens ålder och situationens hotfullhet eller motståndets allvar och en samlad bedömning av situationen kan anses vara försvarbara. Rätten att använda maktmedel gäller enbart föremål eller ämnen som äventyrar elevens eller andras säkerhet och föremål eller ämnen som eleven stör undervisningen eller inläringen med.

Skolans lärare och rektor har rätt att under arbetsdagen granska de saker som en elev har med sig och de förvaringsutrymmen i skolan som eleven förfogar över och att utföra en ytlig granskning av elevens kläder för att omhänderta ett förbjudet föremål eller ämne som avses i 29 § 2 mom. och med vilket den egna säkerheten eller någon annans säkerhet kan äventyras, om det är uppenbart att eleven innehar sådana föremål eller ämnen och eleven trots begäran vägrar att överlämna dem eller inte på ett tillförlitligt sätt visar att han eller hon inte innehar sådana.

Handlingsplan när en elev ertappas med att röka/snusa på skolans område eller i anslutning till skolans aktiviteter:

1. Den som observerar en elev bryta mot skolans tobaks- eller snusförbud under skoltid gör en anmärkning i elevens register på Wilma (t.ex. lektionsanteckning): "Till kännedom: XXX har påträffats med att röka/snusa på skolans område datum, klockslag. Klassföreståndaren kommer att kontakta vårdnadshavaren." Den som gjort anmärkningen meddelar även klassföreståndaren via Wilma. Om skolan har en tobaksansvarig meddelas även denna.
2. Klassföreståndaren tar kontakt med vårdnadshavaren.
3. Klassföreståndaren kallar till samtal med eleven, vårdnadshavaren och skolans rektor/tobaksansvariga

Eleven påträffas igen med att röka/snusa i skolan

1. Den som observerar en elev bryta mot skolans tobaks- och snusförbud under skoltid gör en anmärkning i elevens register på Wilma (t.ex. lektionsanteckning): "Till kännedom: XXX har påträffats med att röka/snusa på skolans område datum, klockslag. Klassföreståndaren kommer att kontakta vårdnadshavaren." Den som gjort anmärkningen meddelar även klassföreståndaren via Wilma. Om skolan har en tobaksansvarig meddelas även denna.
2. Klassföreståndaren tar kontakt med vårdnadshavaren.
3. Tobaksansvariga/klassföreståndaren håller fostrande samtal med eleven enligt diskussionsunderlag i bilaga 1.

Eleven påträffas en tredje gång med att röka/snusa i skolan

1. Den som observerar en elev bryta mot skolans tobaks- och snusförbud under skoltid gör en anmärkning i elevens register på Wilma: "Till kännedom: XXX har påträffats med att röka/snusa på skolans område datum, klockslag. Klassföreståndaren kommer att kontakta vårdnadshavaren." Den som gjort anmärkningen meddelar även klassföreståndaren via Wilma. Om skolan har en tobaksansvarig meddelas även denna.
2. Klassföreståndaren tar kontakt med vårdnadshavaren.
3. Om eleven är under 15 år görs en barnskyddsanmälan. Ifall vårdnadshavarna själva känner oro, och ger sitt godkännande, kan man i stället tillsammans göra en kontaktförfrågan med begäran om bedömning av servicebehovet till barnskyddet. Om eleven är över 15 år görs en begäran om utredning till polisen (kan göras elektroniskt).

Klassföreståndaren håller reda på antalet gånger som eleven ertappats med att röka eller snusa under skoltid. Ifall eleven fortsätter att påträffas med att röka/snusa i skolan upprepas den sista punkten om och om igen.

Om eleven medger att hen vill sluta röka/snusa kan hjälp erbjudas via skolhälsovården.

Att tänka på:

- Skolan kan i sina ordningsregler förbjuda både rökning och snusning och innehav av tobaksprodukter på skolans område. Detta ger skolan rätt att bestämma sanktioner och konsekvenser för en elev som ertappas med att röka/snusa eller ha tobaksprodukter synliga på skolområdet.
- Förbudet mot rökning gäller även e-cigarettor och vattenpipa
- Rök/snusförbudet gäller även alla vuxna på skolområdet
- Då en elev påträffas med tobaksprodukter på skolområdet eller under en skolaktivitet får skolans personal be eleven lämna över tobaksprodukterna, men man får inte med tvång ta dem ifrån eleven – det får enbart elevens vårdnadshavare göra (se utdrag ur tobakslagen ovan)
- Det bör finnas tydlig skyltning om rök/snusförbud på skolområdet
- De varningar som eleven samlar på sig sträcker sig över hela grundutbildningen
- De elever som medger att de vill sluta röka/snusa kan erbjudas hjälp via elevvården eller beroendevårdskliniken. Finns även användbara appar som kan rekommenderas.
- När man misstänker att någon sålt tobaksprodukter till minderåriga är det alltid nödvändigt att kontakta polisen som utreder om brott begåtts.
- Om man misstänker att det finns butiker eller kiosker i närheten av skolan som säljer tobaksprodukter eller alkohol till minderåriga är det nödvändigt att meddela polisen om detta.